

ETIKA V RAZISKOVANJU

Komisija za etiko TEOF

ali:

Kako pripraviti
vlogo za presojo
etičnosti raziskave?

- Kaj moramo vedeti mentorji doktorskim kandidatom?
- Kaj moramo vedeti mentorji študentom na I. in II. stopnji študija?
- Kaj moramo vedeti raziskovalci, ki raziskujemo v okviru našega raziskovalnega dela na fakulteti?

PRAVNA PODLAGA

PRAVILNIK o delovanju
Komisije za etiko
Teološke fakultete
Univerze v Ljubljani

DOSTOP DO INFORMACIJ

Spletna stran Teološke fakultete

→ Doktorski študij

→ Za študente

→ Komisija za Etiko

Povezava:

<https://www.teof.uni-lj.si/komisija-za-etiko>

Elektronski naslov:

KomisijazaEtiko@teof.uni-lj.si

KATERA ETIČNA KOMISIJA JE PRISTOJNA?

Komisija za etiko
Teološke fakultete
Univerze v Ljubljani
(KETE OF)

- Raziskava vključuje ljudi.
- Uporabljene so raziskovalne metode:
 - družboslovnih znanosti,
 - humanističnih znanosti,
 - neinvazivne psihofiziološke ali nevrofiziološke metode.

Komisija Republike Slovenije
za medicinsko etiko

Raziskava vključuje
zdravstvene in medicinske vidike
(velja tudi, če zgolj pridemo do udeležencev
v okviru zdravstvene ustanove).

Komisija Univerze v Ljubljani
za etiko v raziskavah,
ki vključuje delo z ljudmi

Raziskava je interdisciplinarna in presega
okvire humanističnega, družboslovnega
in zdravstvenega oziroma medicinskega
področja.

ALI RAZISKAVA POTREBUJE ETIČNO PRESOJO?

V skladu s Pravilnikom o delovanju Komisije za etiko Teološke fakultete Univerze v Ljubljani je treba razlikovati med tremi vrstami raziskav:

Raziskava, ki ne potrebuje etične presoje

- Ne presega običajnih vsakodnevnih aktivnosti udeležencev;
- udeležba udeležencev je minimalna;
- osebni podatki se ne zbirajo.

Raziskava z minimalnim tveganjem za udeležence

- Presega običajne vsakodnevne aktivnosti udeležencev;
- zahteva aktivno udeležbo sodelujočih v raziskavi;
- zbirajo se osebni podatki;
- obseg in vrsta potencialnih nevarnosti/neugodja/škoda ne presega obremenitev, ki jim je posameznik izpostavljen v vsakdanjem življenju;
- **etična presoja je obvezna.**

Raziskava, ki presega minimalno tveganje

- Raziskava vključuje elemente, ki presegajo minimalno tveganje za udeležence;
- raziskava je etično občutljiva in sporna iz drugih razlogov;
- **etična presoja je obvezna.**

DOKUMENTI ZA PRIPRAVO VLOGE – za KETEOF

OBRAZEC Vloga za etično presojo

NAVODILA za pripravo vloge za etično presojo raziskave

OBVEZNE PRILOGE:

- **Obrazec obveščeneega soglasja**
(v primeru sestavljenih raziskav za vse dele raziskave)
- **Izjava raziskovalca** o spoštovanju Etičnega kodeksa in o znanstveni veljavnosti predlagane raziskave
- **Izjava mentorja** o spoštovanju Etičnega kodeksa in veljavnosti raziskave (velja za študentske vloge)
- **Izjava o avtorstvu** vloge

DODATNE PRILOGE:

- **Soglasje organizacije**, če se raziskava ali njen del izvaja v okviru organizacije (npr. uporaba prostorov, hramba podatkov, dostop do udeležencev)

Soglasje etične komisije je potrebno pridobiti

PRED

pričetkom izvajanja raziskave.

KAJ ETIČNA KOMISIJA PRESOJA IN KATERE PODATKE O RAZISKAVI POTREBUJE?

SPLOŠNI PODATKI O RAZISKAVI

(točke od 1 do 5 v vlogi)

Omogočajo presojo:

- za katero vrsto raziskave gre,
- katera etična komisija je pristojna za presojo etičnosti,
- ali je raziskovalni načrt na splošno skladen z etičnimi načeli.

Kriteriji (za popolnost vloge):

1. Podan je **naslov** predlagane raziskave.
2. Podano je **ime** odgovornega raziskovalca ter imena morebitnih drugih raziskovalcev in izvajalcev raziskave.
3. Opredeljeno je **raziskovalno področje**.
4. Predstavljeni so **nameni in cilji** raziskave.
5. Predstavljen je **raziskovalni načrt** z utemeljitvijo smiselnosti raziskave in opisom postopka raziskave.

Namig:
Prepiši
iz dispozicije

RAVNANJE S PODATKI

(točke od 6 do 10)

Omogočajo presojo:

- kako etično občutljivi so podatki, ki se zbirajo v raziskavi,
- etičnost procesa zbiranja, obdelovanja, hranjenja in posredovanja podatkov.

Kriteriji (za popolnost vloge):

1. Predstavljene so **vrste podatkov**, ki se bodo zbirale tekom raziskave (točka 6).
2. Opisan je **postopek (psevdo)anonimizacije** podatkov (točka 7).
3. Opisani so postopki **zagotavljanja zaupnosti** podatkov tekom celotne raziskave in po njej (točka 8).
4. Opisani so postopki **hrambe podatkov** (točka 9).
5. Opredeljena je **dostopnost podatkov** tretjim osebam oziroma dostopnost podatkov za ponovno obravnavo (točka 10).

Točka 6

Navedejo se vrste podatkov, ki bodo zbrane tekom raziskave, kar vključuje:

- **kateri osebni** podatki se bodo zbirali (če se bodo zbirali),
- **kateri demografski** podatki se bodo zbirali,
- **kateri kvantitativni** podatki se bodo zbirali,
- **kateri kvalitativni** podatki se bodo zbirali.

Nesprejemljivo

V raziskavi se bodo zbirali kvalitativni in kvantitativni podatki.

Sprejemljivo:

Udeleženci bodo v intervjujih opisovali svoje doživetje pojavov, ki so predmet naše raziskave (njihovo doživljanje, prepričanja in stališča); njihovi opisi ne bodo vključevali osebnih podatkov. Znani bodo demografski podatki (starost, spol, izobrazba in status razmerja).

Točka 7

Navede se **način zagotavljanja ANONIMNOSTI** udeležencev in opiše **postopek (psevdo)anonimizacije** podatkov tekom celotne raziskave:

- **v fazi pridobivanja soglasja** za sodelovanje v raziskavi (npr. dodelitev raziskovalnih šifer, ločena hramba soglasij od drugih podatkov, ki se bodo zbirali v raziskavi);
- **v fazi zbiranja podatkov** (npr. način šifriranja podatkov);
- **v fazi analiziranja podatkov** (npr. morebiten izbris identifikacijskih podatkov, način maskiranja občutljivih podatkov);
- **v fazi poročanja o rezultatih** raziskave (npr. navedba, kako bodo predstavljeni rezultati, zlasti če rezultati temeljijo na občutljivih podatkih).

ANONIMNOST

Sprejemljivo:

Primer za fazo pridobivanja soglasja:

Vsakemu udeležencu bo ob pričetku sodelovanja v raziskavi dodeljena šifra s strani izvajalke raziskave. Ista šifra bo uporabljena pri vseh nadaljnjih metodoloških postopkih. Vsi izpolnjeni vprašalniki, označeni le s šiframi, se bodo hranili ločeno od dokumentov, ki vsebujejo identifikacijske podatke.

Primer za fazo zbiranja podatkov:

Na vseh vprašalnikih, ki jih bodo reševali udeleženci, bo namesto imena zapisana le šifra udeleženca. Individualni intervjuji z udeleženci bodo audio posneti; posnetki bodo poimenovani s šiframi udeležencev in shranjeni na zunanjem disku, zaščitenim z geslom. Dostop do gesel in raziskovalnih šifer ima le raziskovalka.

Primer za fazo analiziranja podatkov:

V fazi delanja transkriptov se bodo izbrisala ali zamaskirala vsa osebna imena, imena krajev in organizacij ter drugi identitetni podatki. Namesto imen specifičnih krajev, organizacij ipd. bodo uporabljene ustrezne nadpomenke.

Primer za fazo poročanja o rezultatih:

V poročilu o raziskavi bo opis vzorca udeležencev vključeval le delež udeležencev glede na spol, starost in izobrazbo. Končni rezultati kvantitativnega dela raziskave bodo povzemali le značilnosti celotnega vzorca. Končni rezultati kvalitativnega dela bodo prikazovali le posamezne ilustrativne izjave, ki jih ne bo mogoče pripisati konkretnemu posamezniku.

Točka 8

Opišejo se postopki **zagotavljanja ZAUPNOSTI** podatkov tekom celotne raziskave in po njej. Posebej se opiše, kako se bo zagotavljala zaupnost:

- **v fazi pridobivanja soglasja** za sodelovanje v raziskavi (npr. navedba načina, kako bo potekalo informiranje udeleženca o raziskavi, da bo zagotovljena zaupnost);
- **v času zbiranja podatkov** (npr. navedba prostora, kjer bo potekala raziskava ter opis, kako je v tem prostoru zagotovljena zaupnost; navedba načina onemogočanja vpogleda v rezultate drugih udeležencev);
- **v fazi analiziranja podatkov** (npr. navedba prostora, kjer bo potekala analiza podatkov z opisom, kdo ima dostop do tega prostora v času analize podatkov; kdo ima dostop do računalnika, kjer se izvaja analiza);
- **v času po raziskavi** (npr. kako se bo obravnavalo občutljive podatke po zaključku raziskave).

ZAUPNOST

Sprejemljivo:

Primer za fazo pridobivanja soglasja:

informativni razgovor pred odločitvijo za sodelovanje v raziskavi bo potekal z vsakim udeležencem posebej v svetovalni pisarni zavoda, kjer je zagotovljena zaupnost. S kandidatom bo v prostoru le raziskovalka.

Primer za fazo zbiranja podatkov:

Udeleženci raziskave bodo vprašalnike reševali samostojno (v svetovalnem prostoru zavoda); vpogled v izdelke drugih udeležencev ne bo mogoč. V istem prostoru bodo potekali tudi individualni intervjuji z udeleženci; v času intervjuja bosta v prostoru le udeleženec in raziskovalka.

Primer za fazo analiziranja podatkov:

Obdelava podatkov bo potekala v prostoru, do katerega bo v času analize podatkov dostopala le raziskovalka.

Primer za obdobje po raziskavi:

Raziskovalka se zavezuje, da bodo občutljivi podatki o udeležencih, za katere je izvedela v času raziskave, ostali zaupni tudi po zaključku raziskave, razen če bi bilo to v nasprotju z zakonom oziroma če bo z udeleženci v času raziskave sprejet drugačen dogovor.

Točka 9

Navedejo se **POSTOPKI HRAMBE PODATKOV**, kar vključuje:

- kje se bodo hranili **fizični podatki**
(navedba fizičnega prostora, način zaščite tega prostora);
- kje se bodo hranili **digitalni podatki**
(navedba elektronskega medija, na katerem se bodo hranili podatki, način zaščite datotek s podatki, način zaščite elektronskega medija, dostopnost elektronskega medija ipd.).

Če se podatki hranijo v prostorih pravne osebe, se navedejo tudi **protokoli**, kjer so opisana pravila glede hrambe podatkov znotraj organizacije.

Navede se tudi, kaj se bo zgodilo s **podatki po zaključku raziskave**.

HRAMBA PODATKOV

Sprejemljivo:

Primer za fizične podatke

Vsi v raziskavi zbrani materiali s podatki v fizični obliki (soglasja, rešeni vprašalniki, zapisi z delnimi rezultati raziskave) se bodo hranili v zavarovanem prostoru terapijskega centra v skladu s pravili varovanja zaupnih podatkov terapijskega centra.

Primer za digitalne podatke

Elektronski podatki bodo shranjeni na prenosnem trdem disku, ki je zaščiten z geslom; dostop do gesla ima le raziskovalka, trdi disk bo shranjen v pisarni raziskovalke v zavarovani omari, do katere dostopa le raziskovalka.

Primer, kaj storiti s podatki po zaključku raziskave

V raziskavi uporabljeni podatki, ki se tudi sicer zbirajo v zavodu, se bodo po raziskavi obravnavali in hranili v skladu s pravili zavoda. V raziskavi zbrani občutljivi podatki, ki jih zavod sicer ne zbira od udeležencev programa, se bodo po objavi rezultatov raziskave trajno uničili.

Primer, če se podatki hranijo v skladu s protokoli organizacije

Pridobljeni podatki bodo shranjeni v ognjevarni omari pod ključem, do katere ima dostop psihološka služba [zavoda], katere del je tudi raziskovalka; podatki se hranijo v skladu s slovensko zakonodajo in politiko varovanja zaupnih podatkov v [zavodu]; pri hrambi vseh vrst podatkov se upošteva še Protokol zaklepanja in odklepanja vrat v [zavodu] ...

Točka 10

Navede se **DOSTOPNOST PODATKOV** tretjim osebam:

- **kateri podatki** bodo dostopni tretjim osebam,
- **kdo** so tretje osebe,
- **kje** se hranijo ti podatki,
- **pod kakšnimi pogoji** so podatki tem osebam dostopni,
- **kdo obravnava prošnjo** za pridobitev podatkov.

Sprejemljivo:

Primer:

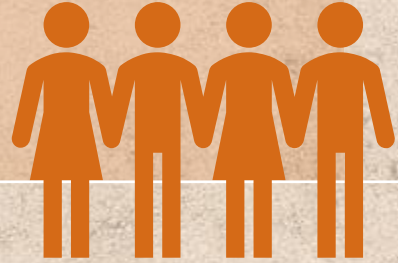
Anonimizirani kvantitativni podatki bodo shranjeni na trdem disku, zaščitenim z geslom, v pisarni raziskovalke, v zaklenjeni omari.

Tretje osebe lahko z ustrezno utemeljitvijo pisno zaprosijo za pridobljene pseudo(anonimizirane) podatke, v kolikor so predhodno pridobile pozitivno mnenje pristojne etične komisije za ponovno uporabo tako zbranih podatkov v raziskovalne namene.

Prošnjo za pridobitev podatkov obravnavata glavni avtor raziskave in mentor raziskave.

VKLJUČENOST UDELEŽENCEV V RAZISKAVO

(točke od 11 do 18)

Omogočajo presojo:

- etičnosti načina pridobivanja udeležencev,
- etičnosti informiranja udeležencev in podajanja obveščenega soglasja,
- potencialnih koristi in nevarnosti/neugodja/škode, ki jih lahko utrpijo udeleženci raziskave,
- načina skrbi za varnost udeležencev med raziskavo.

Kriterij:

Vsebovani so **kriteriji vključitve** udeležencev v raziskavo; opisan je **način pridobivanja** udeležencev; zapisan je način zagotavljanja **nepristranskosti pri izbiri udeležencev**.

Točka 11

„V raziskavo bodo vključeni dijaki, stari med 15 in 19 let, ki obiskujejo srednjo šolo v Sloveniji. K sodelovanju bodo povabljene šole, ki so se odločile sodelovati v projektu [x]; na predlog vodstva šole bodo izbrani razredi, ki se bodo vključili v raziskavo; dijakom iz teh razredov bo posredovana informacija o raziskavi, na podlagi katere se bo vsak dijak prostovoljno odločil za sodelovanje v raziskavi.“

Kriterij:

Pridobljeno in **priloženo je dovoljenje odgovornih v institucijah**, kjer bo raziskava potekala.

Točka 12

„Za izvedbo raziskave smo pridobili ustrezna dovoljenja od odgovornih v institucijah [x, y in z], kjer bo raziskava potekala; dovoljenja so dodana v prilogi.“

Kriterij:

Predstavljena je **vloga udeležencev** v raziskavi ter obseg in trajanje udeležbe.

Točka 13

- kaj bodo udeleženci v raziskavi počeli;
- kaj se bo z njimi ali na njih izvajalo, katerim pogojem raziskave bodo podvrženi;
- kakšen bo obseg in trajanje njihove udeležbe v raziskavi.

„Z vsakim udeležencem bo izveden intervju, ki bo trajal od 60 do 120 minut. Vprašanja se bodo nanašala na izkušnje, povezane s samomorilnim vedenjem. Udeleženec bo o glavnih temah intervjuja seznanjen unaprej, s konkretnimi vprašanji intervjuja pa se bo seznanil proti tekom intervjuja. /.../“

Kriterij:

Predstavljen je **postopek podajanja obveščeneega soglasja**.

Točka 14

- kdo bo udeležence informiral o raziskavi,
- na kakšen način bodo informirani,
- na kakšen način lahko pridobijo odgovore na morebitna vprašanja glede raziskave,
- na kakšen način podajo svoje strinjanje ali nestrinjanje glede sodelovanja v raziskavi,
- na kakšen način podpišejo obveščeno soglasje.

„Udeleženci raziskave bodo na uvodnem intervjuju s strani raziskovalca ustno informirani o namenu raziskave in njenem poteku, prejeli pa bodo tudi pisno besedilo soglasja in pojasnila o raziskavi. Raziskovalcu bodo lahko postavili tudi dodatna vprašanja. Besedilo soglasja in pojasnila o raziskavi bodo vzeli s seboj domov, kjer jih bodo lahko v miru prebrali in se opredelili glede sodelovanja v raziskavi. Če se bodo udeleženci na uvodnem srečanju strinjali, jih bo raziskovalec čez teden dni kontaktiral in povprašal o njihovi odločitvi glede sodelovanja v raziskavi. Če se bodo odločili za sodelovanje, jih bo povabil na ponovno srečanje, na katerem bodo podpisali soglasje in prejeli nadaljnja navodila za sodelovanje.“

Kriterij:

Vlogi je **dodan ustrezen obrazec obveščeneega soglasja.**

V kolikor ima raziskava več delov in so v vsak del raziskave vključeni drugi udeleženci, je potrebno priložiti obveščeno soglasje **za vsak del raziskave posebej.**

Priloženo obveščeno soglasje mora biti zapisano **na eni A4 strani** in mora vsebovati ključne informacije.

Vse ostale dodatne informacije se zapiše na **informativni list**, ki se ga doda k soglasju.

Kriterij:

Predstavljena so **navodila**, ki jih bodo prejeli udeleženci

- **splošna navodila**, ki jih dobijo pred pričetkom raziskave,
- **specifična navodila**, ki jih dobijo tekom raziskave,
- **način**, kako bodo dobili navodila.

Navodila niso isto kot soglasje.

Navodila udeležencu pojasnijo, kaj od njega pričakujemo in kako naj opravi svojo nalogo v okviru raziskave.

„Vaša naloga v raziskavi bo, da sodelujete v fokusni skupini, v kateri bo poleg vas še šest drugih udeležencev. Srečanje fokusne skupine se bo odvijalo v online obliki v aplikaciji zoom. Diskusijo bo vodila raziskovalka. Namen srečanja je zbrati in razumeti vaše izkušnje in mnenja o terapevtski obravnavi mladostnikov s čustveno vedenjskimi težavami. /.../“

„Vsi vaši odgovori bodo obravnavani kot zaupni. Prav tako prosimo tudi vas, da vse izjave, ki bodo izrečene na tem srečanju, obravnavate kot zaupne in jih ne delite izven te skupine. Za raziskavo je pomembno, da so vaša mnenja iskrena, zato vas prosimo, da delite vse svoje poglede, ne glede na to, ali so pozitivni ali negativni. Če se le da, se odzivajte na mnenja drugih udeležencev, vsi skupaj pa pazimo na spoštljivo razpravo, četudi se bodo mnenja razlikovala /.../“

Kriterij:

Razvidno je, kakšno **nadomestilo** dobijo udeleženci za sodelovanje v raziskavi.

- So predvidena nadomestila?
- Kakšna nadomestila?

Primer, če niso predvidena:

»Sodelovanje v raziskavi ne prinaša posebnih nadomestil ali koristi za udeležence, z izjemo znanja in izkušenj, ki jih bodo pridobili v okviru sodelovanja«.

Primer, če so predvidena:

„Udeleženci raziskave bodo za svoje sodelovanje prejeli nedenarno nadomestilo. To vključuje ugodnost brezplačne vključitve v terapevtsko skupino za pare, ki jo vodi zakonski in družinski terapevt; udeleženci bodo prejeli tudi povratne informacije o rešenih vprašalnikih in s tem priložnost, da bolje spoznajo sami sebe in drug drugega.“

Kriterij:

Vsebovana je presoja potencialnih **koristnih učinkov** raziskave na udeležence ter morebitnih **tveganj in obremenitev** za udeležence raziskave.

- fizična, psihološka, socialna, pravna in ekonomska tveganja,
- tveganja, do katerih bi lahko prišlo ob morebitnem razkritju osebnih identitet udeležencev.

Primer koristi:

„Sodelovanje v kvantitativnem delu raziskave ne prinaša posebnih koristi z izjemo razmišljanja in spominjanja o lastnih preteklih izkušnjah. Sodelovanje v kvalitativnem delu raziskave lahko udeleženca spodbudi k bolj poglobljeni refleksiji svojih načinov soočanja z bolečimi čustvi ob težkih življenjskih situacijah.“

Primer tveganj in obremenitev:

„Lahko se zgodi, da se udeležencem tekom raziskave prebudijo spomini na neprijetne boleče izkušnje in z njimi povezana intenzivnejša čustvena stanja. Glede na to, da bosta v intervjuju sodelovala oba partnerja hkrati, se lahko med njima pojavijo napetosti in morda tudi konflikti; intervju sam po sebi ne bo namerno povzročal konfliktov, možno pa je, da bo pogovor o določenih temah sprožil konfliktno doživljanje, ki je bilo med partnerjema prisotno že prej.“

Kriterij:

Opisana je **skrb za varnost udeležencev** raziskave med samo raziskavo:

- v času pridobivanja soglasja za sodelovanje v raziskavi,
 - v času zbiranja podatkov
 - v času po izvedbi faze zbiranja podatkov.
-
- Dodana je opredelitev, na koga se lahko udeleženci raziskave obrnejo, če se tekom raziskave sproži večja stiska + opredelitev razpoložljive pomoči.

Primer 1:

„Vse aktivnosti z udeleženci raziskave bo izvedla absolventka ZDŠ, ki lahko nudi osnovno podporo udeležencem; v kolikor bi se pri udeležencih tekom raziskave sprožile večje stiske, jih bo raziskovalka napotila k terapeutki [x y].“

Primer 2:

„Za varnost udeležencev je tekom sodelovanja v programu in s tem v raziskavi poskrbljeno s predpisi, postopkovniki in klinično potjo [programa v okviru zavoda]. Ves čas bivanja udeležencev v programu je z njimi tudi strokovna odrasla oseba.“

KAJ ETIČNA KOMISIJA PRESOJA IN KATERE PODATKE O RAZISKAVI POTREBUJE?

ZAGOTAVLJANJE NEPRISTRANSKOSTI RAZISKAVE

(točke 11, 19 in 20)

Omogočajo presojo:

- nepristranskost načina pridobivanja udeležencev,
- nepristranskost pridobivanja in analiziranja raziskovalnih podatkov,
- nepristranskost objavljanja in posredovanja raziskovalnih ugotovitev javnosti.

Kriteriji (za popolnost vloge):

1. Zagotovljeno je **nepristransko pridobivanje udeležencev** (točka 11).
2. Zagotovljeno je nepristransko **pridobivanje in analiziranje raziskovalnih podatkov** (točka 19).
3. Zagotovljeno je nepristransko **objavljanje in posredovanje raziskovalnih ugotovitev javnosti** (točka 20).

Kriterij:

Opiše se način zagotavljanja **nepriustranskosti pri analizi in interpretaciji rezultatov** raziskave (na primer, kateri podatki se bodo dejansko vključili v analizo in kateri se bodo izločili; katere analize bodo narejene; kateri rezultati se bodo posebej izpostavili in kateri se ne bodo).

„Kvalitativne podatke bosta kodirala dva neodvisna ocenjevalca. /.../“

„Udeleženci kontrolne in eksperimentalne skupine bodo med seboj izenačeni. /.../“

„Dokumentiran bo vsak korak raziskave, kar bo omogočilo preverjanje ugotovitev. /.../“

„Raziskovalcu, ki bo kodiral intervjuje, ne bo znan podatek, kateri skupini pripadajo posamezni udeleženci. /.../“

Kriterij:

Opredeli se **presoja učinkov rezultatov raziskave na javnost.**

Točka 20

Potencialne **koristi** za javnost

Primeri:

- *večji dostop do znanja o raziskovanem pojavu (katerem?);*
- *promocija vrednot (katerih?), povezanih z raziskovanim pojavom;*
- *večje poznavanje razpoložljivih strategij zaščite (katerih?);*
- *utemeljenost rabe terapevtskega pristopa pri obravnavi [specifičnih težav – katerih?]*

Tveganja ob seznanitvi javnosti z rezultati raziskave

Primeri:

- *morebitna zloraba raziskovalnih ugotovitev (na kakšen način?);*
- *morebitne napačne ali pristranske interpretacije rezultatov raziskave (v kateri smeri?);*
- *morebitno pristransko prikazovanje le enega vidika pojava, ne pa tudi drugega (na primer?)*